

БЕЛАРУСКІЯ ЛІТАРАТУРНЫЯ АФАРЫЗМЫ СА СТРУКТУРАЙ ПРСТАГА СКАЗА З ПАРАЎНАЛЬНЫМІ КАНСТРУКЦЫЯМІ І АДАСАБЛЕННЯМІ

Шпакоўская Вікторыя Аляксандраўна
Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова
(г. Магілёў, Беларусь)

У гэце разглядаюцца беларускія літаратурныя афарызмы са структурай простага сказа з параўнальнымі канструкцыямі і адасабленнямі, апісваюцца разнавіднасці параўнальных канструкцый і адасабленняў, паказваецца іх уплыў на стылістычную афарбоўку афарызмаў.

Сярод беларускіх літаратурных афарызмаў са структурай простага сказа даволі часта сустракаюцца выслоўі, у якіх структура сказа ўскладнена разнастайнымі сінтаксічнымі канструкцыямі.

Ускладненне простага сказа “уяўляе сабой адпаведнае разгортванне асобных кампанентаў або ўсяго сказа, калі тыя патрабуюць свайго пашырэння ці ўдакладнення шляхам дабаўлення новых кампанентаў” [1, с. 144].

Мэтай дадзенага даследавання з’яўляецца апісанне разнавіднасцей сінтаксічных канструкцый, якімі ўскладняецца просты сказ у беларускіх літаратурных афарызмах, на магэрыяле больш за 3000 афарыстычных адзінак, выбраных з мастацкіх твораў беларускіх пісьменнікаў і паэтаў XX ст. [2].

Беларускія літаратурныя афарызмы са структурай простага сказа ускладненай будовы ў беларускіх літаратурных афарызмах складаюць амаль палову ад агульнай колькасці афарызмаў са структурай простага сказа, якіх налічваецца каля 800 адзінак [2].

Сінтаксічныя канструкцыі, якімі ўскладняюцца афарызмы са структурай простых сказаў, маюць неаднолькавую прадуктыўнасць і розныя стылістычныя функцыі.

Беларускія літаратурныя афарызмы са структурай простага сказа з параўнальнымі канструкцыямі складаюць 11,0% ад агульнай колькасці беларускіх літаратурных афарызмах, якія маюць структуру простых сказаў ускладненай будовы.

“Параўноўваюцца могуць любыя прадметы і з’явы, але часцей за ўсё такія, якім, на думку таго, хто гаворыць (ці піша), неабходна даць вобразную характарыстыку, каб слухач (ці чытач) змог больш наглядна ўявіць сабе прадмет выказвання — чалавека ці якую-небудзь іншую жывую істоту; грамадскае жыццё людзей і абстаноўку, у якой жывуць і дзейнічаюць людзі; з’явы прыроды і г.д.” [3, с. 173]. Параўнанні ўдакладняюць або раскрываюць змест пераважна ключавых слоў у складзе літаратурных афарызмаў, што

абумоўлівае заўважную прадуктыўнасць такога элемента ўскладнення простага сказа, напр.: *К праўдзе ўвагі не знае, не чуе, / Як змяя, чалавечая злосць* (Я. Купала); *Час, як пясок, / Замятае мінулыя дні* (М. Танк); *Як дым, жыццё ты чалавечаяе...* (Я. Колас).

Усе параўнанні ў літаратурных афарызмах з'яўляюцца параўнальнымі зваротамі, сярод якіх можна вылучыць наступныя:

1) вобразныя параўнальныя звароты (8,0%), што надаюць яскравую выразнасць форме афарызма, напр.: *Адлучанасць ад шчасця — / як праклён* (В. Аколава);

2) параўнальна-раўналежныя звароты (3,0%), напр.: *Кожнае стварэнне мае такое ж права на жыццё, як і чалавек* (Я. Колас); *Талент, як і сумленне, павінен быць непадкупны* (М. Стральцоў).

Перавага параўнальных зваротаў вобразнага характару ў складзе афарыстычных выслоўяў звязана з тым, што параўнальныя звароты такога кшталту ўжываюцца галоўным чынам у мове мастацкай літаратуры як дзейсны эмацыянальна-экспрэсіўны сродак [1, с. 186].

Беларускія літаратурныя афарызмы са структурай простага сказа з адасабленнямі складаюць 10,0% ад агульнай колькасці беларускіх літаратурных афарызмаў, пабудаваных па структуры простых сказаў ускладненай будовы.

Адасабленне, якое ўжываецца ў афарызме удакладняе, тлумачыць, разгортвае пэўнае паняцце, што служыць для разгортвання зместу афарыстычнага выслоўя, перадачы ўсіх адценняў, эмацыянальнай напружанасці яго сэнсу. Пры дапамозе адасабленняў адлюстроўваецца “сэнсавая і псіхалагічная глыбіня” [4, с. 158] зместу афарызма, яны часта характарызуюць ключавыя словы ў афарызмах, напр.: *Праўда, прыкрытая дзяружкаю, цікавей за голую праўду* (Я. Колас); *Усе шляхі вядуць дахаты, / Выток шануючы / Спрадбек* (У. Мазго); *Не прычкакаўшы ласкі і пахвал, / Паэты паміраюць маладымі* (П. Макаль).

У беларускіх літаратурных афарызмах сустракаюцца наступныя разнавіднасці адасабленняў:

1) адасобленыя акалічнасці (5,0%), напр.: *З жыццём трэба развітвацца непрыкметна, нікога не турбуючы* (М. Танк);

2) адасобленыя азначэнні, (4,0%), напр.: *Самім сабой застаецца святло, / І шчодрае, і скупое...* (Р. Барадулін);

3) адасобленыя дапаўненні (1,0%), напр.: *Нікому нічога не будзьце віннымі, / Апроч узаемнай любові* (Р. Барадулін).

Часам адасабленні змяшчаюцца ў дыстантнай пазіцыі адносна слова, да якога адносяцца, што надае зместу афарыстычнага выслоўя большую выразнасць, напр.: *І не знікаць паэтам вечна, У вечнай песні жывучы* (У. Караткевіч); *Падводзь рысу, не падкрэсліваючы* (М. Коўзкі).

Беларускія літаратурныя афарызмы са структурай простага сказа з параўнальнымі канструкцыямі складаюць 11,0%, а з адасабленнямі – 10,0% ад

агульнай колькасці беларускіх літаратурных афарызмаў, якія маюць структуру простых сказаў ускладненай будовы.

З дапамогай ускладнення сказа аўтар афарызма эксплікуе ўласную ацэнку паведамлення, стварае неабходны эмацыянальны фон, мадэліруе адпаведнае ўспрыняцце чытачом (слухачом) зместу выказвання.

Літаратура

1. Бурак, Л. І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя / Л. І. Бурак. – Мінск : Універсітэцкае, 1987. – 320 с.
2. Шпакоўская, В. А. Сінтаксіс беларускіх літаратурных афарызмаў (просты сказ) / В. А. Шпакоўская // Веснік Мазырскага дзярж. пед. ун-та. – 2011. – № 1. – С. 111–116.
3. Беларуская граматыка: у 2 ч. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск : Навука і тэхніка, 1986. – Ч. 2. Сінтаксіс / рэд. М. В. Бірыла, П. П. Шуба. – 328 с.
4. Королькова, А. В. Русская афористика / А. В. Королькова. – Москва : Флинта : Наука, 2005. – 344 с.